

DÜRÜSTLÜK

İsmet Emre

- Dürüstlük, insan oluşun en berrak hâlidir. Su katılmamış doğrudur. Yokuşu çıkarken de inerken de zirvedeyken yahut aşağıda dururken de adımlarını hep kendine yakışır biçimde atmaktır. Başkalarıyla beraberken veya yalnızken de hep kendine yakışanı yapmaktır. Öç alma sırası kendine geldiği hâlde öç almaktan vazgeçmektir. Başkaları için ve başkalarından dolayı değil, kendisi için ve sadece kendisinden dolayı kötü karşısında iyiyi tercih etmektir. Yenileceğini bile bile doğrudan yana tavır almak, yeri geldiğinde göz göre göre kazanmak yerine yenilgiyi kabul etmektir. Kazandığında iyiliğin kaybedeceğini düşündüğü an yenilmeyi; kaybettiğinde kötülüğün kazanacağını düşündüğü anda ise sonuna kadar mücadele etmeyi görev addetmek, daha da ötesi hayat memat meselesi olarak görmektir. Çok küçük kaymalar olsa bile başlangıç ile bitiş arasındaki çizginin düz görünmesidir. Dürüstlük; eğriyi bile doğrultan, doğruyu ise dosdoğru hâle getiren insani en büyük enerjilerden biridir. Doğrularını tamamen teyakkuza, yanlışlarını ise büsbütün dalgınlıklarına borçlu olan insan dürüştür.

Dürüstlük; en genel anlamda iç ile dışın, ben ile ötekinin birbirini görme mesafesinde, birbirinden hiçbir şeyi gizlemeden söylemini ötekine olduğu gibi aktarma içgüdüüne sahip oluşturmaktır. Bu manasıyla cisimler, bitkiler ve hayvanlar oluşlarını olduğu gibi yansıttıkları için tanrısal bir dürüstlüğe sahiptirler. Dürüstlükten taviz verme ve sapma, insan ile başlamaktadır çünkü insan, varoluşunu olduğu gibi yansıtmamayı da beceren tek canlı kategorisidir. Dolayısıyla dürüstlüğün en büyük düşmanı yalandır. Mevlana'nın *Mesnevi*'de birkaç kez tekrar ettiği "Ya olduğun gibi görün veya göründüğün gibi ol." cümlesi tam ve en yetkin dürüstlük aşamasına

vurgu yapmaktadır ve hayat karşısında kurulacak bütün gramerlerde birinci dereceden bir dürüstlük inşa etmenin somut ifadesidir. Bir şeyin veya kimsenin olduğu gibi görünmesi, özünü riyasız yansıtması demektir. Gece, karanlığın karanlık, gündüzün gündüz, ışığın ışık, merhametin merhamet, zulmün zulüm *kimliğiyle* ve üzerine hiçbir elbise giymeden, yüzüne hiçbir maske takmadan kendini sunmasıdır dürüstlük. Dürüstlük ülkesinde yalan da riya da yoktur. Taşın kendini plastik, plastiğin kendini taş olarak sunması bir dürüstlük ihanetidir ve ona dokunana yalan söylemeleri anlamına gelir. Sevmediği hâlde karşısındakini seviyor, düşmanlık beslediği hâlde dost gibi görünmek de ha keza oluşu yani içi dışarıya olduğu gibi aktarmamak, onu belli rezervler gözeterek sunuma çıkarmak demektir ki dürüstlükten şaşmanın birinci adımı burasıdır.

Haddizatında “göründüğü gibi” olmak da “olduğu gibi görünmenin” mütemmim cüzünden başka bir anlam ifade etmez. Burada da dürüstlük madalyonunun öteki tarafı devreye girer. Madem şu veya bu gerekçeden dolayı ve maruz kalışın doğal sonucu olarak özüne sadık kalamıyor, oluşunu olduğu gibi öteki tarafa içini, içindekileri cildinin öte yanına taşıyamıyorsun; o hâlde özünün, içinin, ruhunun derinliklerinde kabarıp duranın dışarıdan seni görenler gibi olmasına izin ver. Madem taş görünümünü plastik yüzeyle kapladın, o zaman içeriğini de plastiğe göre ayarla. Burada, doğrudan doğruya riyaya vurgu yapıyor ve dürüstlüğü en büyük düşmanlarından ikincisine geçiyor Mevlana. Böylece “yalan” ile başlayan dürüstlüğü irtifa kaybı, “riya” ile yere çakılmış oluyor ve elbette bir kişi veya toplumda bu ikisinin genel geçer davranışa dönüştüğü çağların dürüstlüğü küstürmesi, boynunu büküp geri çekilmesine yol açması, hatta buharlaşmasından daha doğal ne olabilir? Ve dürüstlüğü uğramadığı insanda, karakter zafiyeti; karakter aşınması yaşayan bireylerin oluşturduğu toplumda da kitle sel zehirlenme, çürüme kendiliğinden kadere dönüşür.

Dürüstlük bir karakter meselesidir ve karakterin kumaşı ne kadar düzgün dokunmuşsa motifleri o kadar belirgin, yer’i o kadar sağlam, yüzey görünümü o kadar berraktır. Karakter, düzgün fitrat üzerine inşa edilmiş sağlam değerlerin bir bütünlük içinde yan yana getirilmesidir. Dürüstlük; bu bütünlükten dışarıya yansıyan duygu, düşünce ve eylem uzantılarıdır. Karakteri besleyen inançlar, öğretiler, dünya görüşleri, etik ve ahlaki sunumlar ile estetik görünümler, hep birlikte bir düzen içinde dürüstlüğe hizmet etmelidir. Dürüstlüğü bozan, inciten, ona hâlel getiren hiçbir öğreti kabul edilemez. Dürüstlük, bizzat yukarıda sayılan değerlerin neredeyse tek turnusol kâğıdıdır. Dürüstlük yoksa inanç yoktur, ahlak yoktur, insan yoktur, insanlık yoktur, insanlığın ulvi hâllerinden hiçbiri yoktur. İnsan olarak

doğmak, insan olmak için yeterli değildir. İnsan doğulmaz, insan olunur ve insan olmak için çıkılan yolculukta dürüstlük en büyük paya sahiptir. İnsan ancak dürüstlüğü sayesinde özünü koruyabilir, insan olma bilincini nesilden nesle aktarabilir. Karakter zafiyetinin olduğu, gerekçesi ne olursa olsun, dürüstlükten taviz verildiği her durum, her karşılaşma, her ruh hâli insan olma şuurundan bir parçayı koparır alır. Bundan dolayıdır ki içinde bulunduğu şartlar ne kadar ağır olursa olsun, gerçeğin yerine yalan söylemek ne kadar menfaatine görünürse görünsün, doğruyu söylemek şahsına hangi derecede zarar getirme potansiyeli taşırsa taşırsın, bütün durumlarda kaybetme, hatta mutlak kaybetme hâlinde bile insan asla dürüstlükten vazgeçmemelidir. İnsan, budur. Dürüstlüğünü koruyandır. Dürüstlüğünü muhafaza edemeyen insanlığını koruyamaz, dürüstlüğünü kaybeden insanlığını kaybeder. Dürüstlüğünü korumanın varlığını korumaktan farksız olduğunu bilen, dürüstlüğünü kaybettiğinde her şeyini yitirmiş olacağını düşünen kişidir dürüst.

İnsan fitratı bir bütün olarak düzgün olsa da mahiyeti itibarıyla türlü türdür. Aynı toprağın içinde biten kimi gül kimi diken kimi meyvesiz ve hoş kimi meyveli ve eğri büğrü dallardan ibaret bitkilerde olduğu gibi aynı madyadan çıkan kişiliklerin bazıları iyiliğe bazıları kötülüğe bazıları bencillığe bazıları diğerkâmlığa bazıları içtenliğe bazıları içten pazarlığa ayarlanmıştır. Ancak bunların hepsi eğilip bükülebilir, insan özüne uygun mimariyle inşa edilebilir. Bitkilerin, hayvanların bile eğitildiği bir dünyada; insanın eğitilemezliğini savunmak, hem oluşun bizatihi kendisine hem de başlangıçtan beri özene bezene bize ulaştırılan uygarlığın birikimlerine aykırıdır. İnsanın beşer olma sürecindeki bütün aşamalarında ihmal edilmemesi, ıskalanmaması, ertelenmemesi gereken yegâne şey dürüstlüğün bizatihi kendisidir. Erdemli insan inşasında kullanılacak en önemli harç, dürüstlüktür bu sebepten. Dürüstlüğünü yitiren insan, insandan daha aşağı yuvarlanır; dürüstlüğünü yitiren toplum tazeliğini yitirir, çürümeye başlar, dağılır gider.

Bahçeye nasıl ayrık otları değil de envaiçeşit çiçek yakışıyorsa topluma da dürüst insanların fazlalığı yakışıyor. Bahçe nasıl gözden geçirilip çapalanmadığında çiçekler dikenlerden görünmez oluyor, meyveli ağaçlar meyve vermemeye başlıyor ve bütünlüğün yerini paramparça görüntüler alıyorsa dürüstlüğünü yitirmiş toplumlarda ikiyüzlü, riyakâr insanların sayısı artıkça da kötülük iyiliğin üstünü örtmeye başlıyor ve erdem yerini kaosun egemen olduğu kötücül duygulara bırakıyor. Elbette dürüstlüğün çekip gittiği toplumlarda bütün hiyerarşi bozuluyor, at iz it izine karışarak sınırlar belirsizleşiyor ve söylenen her söz, ileri doğru atılan her adım kötülüğü

yaygınlaştıran, değersizliği pekiştiren bir kıymetiya dönüşüyor. Bundan dolayıdır ki insanlığın en büyük organizasyonu olan toplumun ve onun en büyük kurgusu olan devletin bütün hiyerarşik sistemini de o sistemin bütün kıstaslarını da dürüstlüğe göre ayarlaması gerekir. Hayat yolculuğunda çocukluktan gençliğe, gençlikten olgunluğa akan bütün suların mutlaka dürüstlük dönemeçlerinden geçmesi, her aşamada dürüstlük kontrolü yapılarak devasa insanlık denizine öylece ve o şartla akıtılması gerekir. Aileden başlayarak toplumun her organına dürüst insan yetiştirmek, bir devletin en büyük sorumluluğudur. Devletlerin gelişmişlik düzeyinde gayrisafi millî hasılanın ölçütü de yetişmiş insan sayısı, dolayısıyla kişi başına düşen dürüstlük payı olmalıdır.

Dürüstlüğe ayarlanmış ve adanmış her doğru eylem insana kendini iyi hissettirir. Yapılan iyiliğin hemen ardından kalbin kapaklarının açılması, üzerindeki ağırlığın kalkması, dış çeperindeki kalın örtünün incelenmesi, hatta büsbütün yok olması dürüstlüğün kalbe dokunduğunu gösterir. Girilen bütün mücadelelerin hepsini kaybetse bile yalnızca dürüstlüğünü üstün kılan insan, hayatı boyunca hep kazanmış demektir. Dürüstlüğün öncülük ettiği hiçbir eylem pişmanlık faturasına dönüşmez. Dürüstlük kaybetmiyorsa hiçbir şey kaybetmiyor demektir. Buna karşın kazanılan mücadeleden içine bir damla bile eğrilik karışmışsa o su zehirlenmiştir, o zafer gölgelemiştir. Dürüstlüğün selamladığı hangi zafer nihai olabilir ki?

Hayat varlık-yokluk kadar bir dürüstlük mücadelesidir de. Dürüstlüğünü yitirmeyenler, er geç bu mücadelenin galipleridir. İşlerine yalan dolan, riya karıştıranların ruhu ise cerbezeden asla kurtulmaz. Son aşamada sinsi bir şüphe, dürüstlükten sapmaya dair bir virüs, her nefeste kendini şöyle bir gösterir, geri çekilir riyalı hayatların ve içinde buldukları durumda ne olurlarsa olsunlar, neyi yaşarlarsa yaşasınlar, ne hissedersen hissetsinler, hangi aşamalardan geçmiş hangi vartaları atlatmış olurlarsa olsunlar, gözleri geleceğe ne vakit dokunsa ışığı söner, ferî soluklaşır ruhlarının. Dürüstlükten taviz; er ya da geç bir sorgulamayı, bir muhasebeyi, bir vicdan analizini mutlaka beraberinde getirir. Pişmanlık, biraz da dürüstlüğün boynunu bükmekten kaynaklı bir soluklaşma değil midir? Her şey olup bittiğinde, bütün bu koşturmacalar son bulduğunda, köşeye çekilip vicdanıyla baş başa kaldığında en dolaysız, en riyasız, en çıplak hâliyle insan kendini aynada seyrettiğinde geriye kalan biraz da dürüstlikle yaptığımız diyalog değil midir?

Dürüstlük kaybı bilinç kaybıdır biraz da. Bu sebepten çoğu insan; yaptığı her hatada, işlediği her suçta, tam da o an kendini kötü hisseder. Dürüstlük fısıltıyla "Hayır, yapma!" der. Dürüstlük, iyiliğin alarmıdır çünkü. Ne vakit

kötülüğe yaklaşırsa, onun sınırlarında dolaşırsa, o sınırdan içeri girmeye yeltense anında ötmeye başlar iyiliğin borusu; yüreği yardıma çağırır, sağduyuya “Durdur bu işi der.”; adı dürüstlük.

Dürüst insanlar, dünyanın en mutlu insanlarıdır. Hayatı sadece o ana, içinde buldukları zaman dilimine, ruh hâline, bilinç durumuna göre düşünmezler. Bir bütün olarak algırlar hayatı. Tepeden ileriye ve geriye gören, yukarıya ve aşağıya hâkim bir göz gibi, karanlık da rahatsız etmez onları, aydınlık da gözlerini kamaştırmaz; uzağa da yakına da aynı mesafeden bakarlar. Dürüst insanlardaki sabır; biraz da hayatı bu bütün içinde görmelerinden, ömür manzarasını topyekûn seyretmelerinden, şartlar ne olursa olsun o bütünü gereğini yapmalarından, o bütüne ihanet etme itiyadını göstermemelerinden kaynaklanır. Burada, işte sadece burada, “hak bildiği yolda yalnız yürüyenlerin” gördüğü, ötekilerin, dürüstlüklerinden taviz verenlerin, dürüst olmayanların, yalan yanlış iş yapanların göremeyecekleri bir ışık vardır ve o ışık; o insanların, dürüst insanların içinde gezinip durur. Hem kendilerini hem de ona bakanları ışıtın bu muhteşem ışık olmasa belki de dünya olduğundan çok daha karanlık görünürdü, kim bilir?

Kötülüğün *olduğu gibi* görünmediği ve *göründüğü gibi de olmadığı*, bin bir renge büründüğü, bin bir kıyafet giydiği; iyiliğinse hep aynı çizgide, aynı yolda, aynı tavır ve edayla istikametinden asla taviz vermeden ilerlediği bir toplumda elbette kötülük iyilikten daha hızlı koşacak, elbette yalancı zafer taklarını göğsüne geçirecek ama değil mi ki hayat yalnızca koşudan ibaret sayılmaz. Değil mi ki koşmak sadece koşmaktan ve varmaktan ibaret değil. Değil mi ki varmak kadar koşmanın kendisi de güzel. Değil mi ki yarışta önde bitirmenin hırsı, başkalarının ayağına çelme takmayı gerektiriyor; varsın başkaları bitirsin yarışta, varsın başkaları yaşasın zafer sarhoşluğunu. Sen, kendi varlığının efendisi olarak kalmaya devam edeceksin ya. Sen, tek kişilik benlik devletinin sahibi olmayı sürdüreceksin ya; bundan âlâ zafer mi var? Dünyanın hangi onuru, insanın kendi kendisine verdiği dürüstlük madalyasından daha değerlidir? O hâlde neden dürüstlükten taviz vermeli ki? O hâlde neden dürüstlüğünü kaybetme pahasına yalancı madalyaları göğsünde taşımaya? Ödülün hakikati taşıyana değil de hızlı koşana verilmesi acıdır elbette. Kötülerin ve kötülüğün özendirildiği, kışkırtıldığı bir toplumda dürüstlük için kaybetmek böylece, bundan dolayı onura dönüşmüyor mu zaten? Kötülük yarışında önde olmak her durumda kaybetmek anlamını taşıyor mu zaten?.. ve dürüstlük, yarış bittikten sonra da koşmayı gerektirmiyor mu? “Yenilgi yenilgi büyüyen bir zafer” değil mi? Kim bilir belki bu sayede, bundan dolayı bir kötülüğü eksilir hayatın. Kim bilir belki kötülük yerine iyilik kazanır bir gün. Belki bir gün, nasılsa...